

# DOSSIER

## ELS MONESTIRS DE L'ALT EMPORDÀ

### Notes sobre la desamortització a Figueres: el destí dels béns mobles

Per Lluís Buscató i Somoza<sup>(\*)</sup>

#### Resum

*La desamortització de Mendizábal de 1835 comportà la nacionalització momentània dels béns, mobles i immobles del clergat regular. En principi, aquests béns havien d'aplicar-se a l'extinció del deute públic. Tanmateix, des del primer moment, la legislació desamortitzadora preveïa la conservació d'un seguit d'objectes mobles: arxius, biblioteques, pintures i altres útils a les ciències i les arts. Aquests objectes havien de ser recollits i catalogats, per passar, posteriorment, a formar els fons de museus i biblioteques provincials. Malauradament, el procés recol·lector fou caòtic i bona part d'aquests béns es perderen o es feren malbé. En aquest treball s'estudia el cas concret de la vila de Figueres, que és un exemple clar d'aquest procés.*

#### Abstract

*The disentanglement by Mendizábal in 1835 included the temporary nationalisation of assets, both movable and landed properties, of the regular clergy. In theory, these assets were supposed to serve the extinction of public debt. Also, from the beginning, disentanglement legislation prescribed the conservation of a series of assets such as archives, libraries, paintings and other items useful to the sciences and arts. These objects had to be collected and catalogued and afterwards transferred to provincial museums and libraries. Unfortunately, the collecting process was chaotic and a good part of these items were lost or damaged. This article studies the case of the town of Figueres which serves as a clear example of this process.*

#### Paraules clau

Desamortització, 1835, clergat regular, Figueres

#### Keywords

Disentanglement, 1835, regular clergy, Figueres

Recepció: 11/02/2012 • Revisió: 19/04/2012 • Acceptació: 08/06/2012.

\* Doctor en Història. Servei de Monuments, Diputació de Girona.

DOI: 10.2436/20.8010.01.107

*Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, volum 43 (2012)  
Lluís Buscató i Somoza

La mort de Ferran VII (1784-1833) suposà l'inici d'una cruel i sagnant guerra civil que es perllongà al llarg de set anys, de 1833 a 1840.<sup>(1)</sup> Inicialment, aquest conflicte enfrontà a dos sectors conservadors que, bàsicament, lluitaven per una diferent percepció de com s'havien d'afrontar els canvis socials, econòmics i polítics del nou segle. Per un costat, hi havia els seguidors d'Isabel II (1830-1904), que eren conscients que el retorn a l'Antic Règim, tal com l'havien conegut, era impossible. En conseqüència, pretenien acceptar un mínim de reformes per mantenir la seva posició dirigent, procés que ja s'havia endegat a l'etapa final del regnat del seu pare Ferran VII.<sup>(2)</sup> Per un altre costat, hi havia els sectors més conservadors del règim, els quals s'havien allunyat de Ferran VII en la darrera etapa del seu regnat i havien passat a donar suport al seu germà Carles (1788-1855). Aquests intentaven aturar qualsevol mena de canvi, per evitar així la pèrdua de la seva preeminència. A la pràctica, hom no pot negar que tots dos tenien la seva part de raó, perquè ni es podia aturar el curs de la història com pretenien els segons ni es podia evitar l'acceleració del procés de renovació de les estructures econòmiques i socials d'Espanya un cop oberta la porta als canvis.<sup>(3)</sup>

Un cop iniciada la lluita, els seguidors d'Isabel II es trobaren que, per garantir la seva victòria, els era absolutament necessari apropar-se als liberals. Aquests havien governat el país durant el Trienni (1820-1823), fins que foren desallotjats del poder per la intervenció dels Cent Mil Fills de Sant Lluís.<sup>(4)</sup> A la pràctica, aquest apropament, si més no als seus sectors més moderats del liberalisme, era vist pels grups conservadors que donaven suport a Isabel com una necessitat imperiosa per tal d'augmentar-ne els suports socials i assegurar-li el tron. Fou, doncs, enmig d'aquest complicat context, quan es posaren de nou en marxa les idees desamortitzadores, que responien tant a la voluntat de modernitzar el país i posar al mercat una riquesa que es considerava improductiva com a l'intent d'eixugar un dèficit econòmic estatal astronòmic agreujat per la guerra. Aquest procés, a més, es veia potenciat per l'actitud favorable cap al prenent carlí que el clergat regular havia pres, o si més no així es percebia des dels sectors més liberals,

1. Per una visió general sobre la primera guerra Carlina a Catalunya: J.M. MUNDET, *La primera Guerra Carlina a Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990; P. ANGUERA, *Déu, Rei i fam. El primer carlisme a Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995. I també: M. SANTIRSO, *Revolució liberal i guerra civil a Catalunya*, Lleida, Pagès Editors, 1999.
2. P. VIVERO, "La transició al liberalisme: de las reformas administrativa a la reformas polítiques (1823-1833)", *Ayer*, núm. 44, (2001), pàg. 176 i següents.
3. J. FONTANA, "Crisi camperola i revolta carlina", *El carlisme sis estudis fonamentals*, Barcelona, L'Avenç, (1993), pàg. 113.
4. R. ARNABAT, *La revolució de 1820 i el trienni liberal a Catalunya*, Vic, Eumo Editorial, 2001, pàg. 305 i següents.

que experimentaven un creixent i generalitzat odi contra les comunitats monàstiques.<sup>(5)</sup>

A la pràctica, el procés desamortitzador s'endegà amb el Reial decret de 25 de juliol de 1835, pel qual se suprimien els convents i monestirs amb menys de 12 religiosos. És a dir, se seguia al peu de la lletra la tradició desamortitzadora il·lustrada i liberal, que escudava la seva actuació amb l'argument que es tractava d'un procés de reforma del clergat regular i no una simple espoliació.<sup>(6)</sup> Però, en produir-se un seguit d'atacs generalitzats arreu del país als convents aquell mateix estiu, el decret ràpidament quedà superat per la realitat existent al carrer. El procés fou jurídicament sistematitzat i radicalitzat pel polític i economista Juan Álvarez Méndez, *Mendizábal* (1790-1853), en assolir el poder a la fi de l'estiu del 1835.<sup>(7)</sup> El seu objectiu declarat era solucionar els dos principals problemes amb què havia de batallar el Govern en aquell moment. Per un costat, la ruïna de la hisenda pública, i, per l'altre, la guerra civil, necessitada d'ingents i urgents recursos econòmics per ésser guanyada. En conseqüència, davant d'aquests imperatius, era lògic que s'optés decididament per potenciar un programa desamortitzador dels béns del clergat regular.

S'ha discutit molt si fou un moviment manipulat pels liberals més radicals, que pretenien destruir el clergat regular, o un acte espontani dut a terme per les masses revolucionàries contra els màxims representants de l'Antic Règim. Actualment, però, cal plantejar que aquests actes ni foren atacs de masses ni el fruit d'una conxorxa maçònica i liberal. Possiblement, cal veure aquests fets com un desbordament de l'hostilitat general vers els clergues regulars i tot el que representaven. Prova d'això és que en molt poques ocasions foren defensats pels ciutadans o les autoritats, que majoritàriament restaren passius i deixaren actuar a una minoria més decidida i violenta, com sol ser habitual en els processos revolucionaris.<sup>(8)</sup> A la pràctica, hom pot veure aquests atacs com una forma de reacció antisenyorial, resultat de les múltiples enemistats que els regulars s'havien creat.<sup>(9)</sup> Alhora, aquests es produïen en un moment especialment delicat pels ordes religiosos, que a causa de l'especial situació política que havia viscut el país al llarg de les darreres dècades s'havien vist greument afeblits

5. J. FONTANA, *De en medio del Tiempo. La segunda restauración española, 1823-1834*, Barcelona, Crítica, 2006, pàg. 92 i següents.

6. W.J. CALLAHAN, *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874*, Madrid, Nerea, 1989, pàg. 77 i següents.

7. F. TOMÁS, *El marco político de la desamortización en España*, Barcelona, Ariel, 1971, pàg. 75.

8. A.M. GARCIA, *La revolución liberal a España i les classes populars*, Vic, Eumo, 1989, pàg. 275 i següents.

9. M. SANTIRSO, *Op. cit.*, pàg. 128 i següents.

econòmicament, políticament i socialment. És a dir, la posició dels regulars era especialment feble, precisament quan les seves propietats eren cobejades per l'Estat i per la nova burgesia liberal desitjosa d'apoderar-se'n.<sup>(10)</sup> Certament, la barreja de tots aquests elements no podia ser més explosiva.

Els primers assalts a convents s'havien produït l'any anterior a Madrid, els dies 17 i 18 de juliol de 1834, però la situació no anà a més i restaren com una pura i violenta anècdota.<sup>(11)</sup> Posteriorment, a primers de juliol de l'any següent, es produïren un seguit de disturbis a Saragossa, a causa d'un fracassat pronunciament a favor de la Constitució del 1812, que acabaren amb la crema de diversos convents de la ciutat, d'algunes cases de destacats absolutistes i uns quants morts. Pocs dies després, com a conseqüència de les suposades atrocitats comeses contra els membres d'un destacament de la milícia urbana de la ciutat de Reus, que havien estat emboscats per una partida carlina en la qual suposadament hi havia diversos frares, el 22 de juliol es produí la crema de diversos convents d'aquesta ciutat. Immediatament, el moviment s'estengué a Barcelona. Com a mostra de l'estat d'animadversió que hi havia en contra dels regulars serveixi dir que l'espurna que féu esclatar el motí fou el rebombori provocat per una pèssima cursa de braus.<sup>(12)</sup> D'aquí els atacs s'estengueren com una taca d'oli a la resta del Principat, en onades successives i a partir de focus diferents. Com ja s'ha esmentat, la primera tongada afectà les comarques de Tarragona, durant els dies que seguiren al motí de Reus. Després passà a Barcelona i la seva àrea d'influència més immediata, al llarg dels dies 25 i 27 de juliol. Immediatament després, seguint la línia de la costa cap al nord, es desallotjaren tots els convents des de Mataró fins a la frontera amb França. A més, aquest moviment també es desvià cap a l'interior i arribà a Montserrat, Manresa, Vic i Puigcerdà. Finalment, a les primeries d'agost afectà la resta del territori, de forma que a les darreries d'aquest mes no quedava cap convent masculí ocupat. En definitiva, com a resultat d'aquest ràpid procés, on es barrejaren els atacs físics amb els desallotjaments més o menys pacífics realitzats en previsió de possibles aldarulls, el Govern central es trobà que, tot just quan iniciava la seva política desamortitzadora, l'exclaustració ja era un fet consumat arreu del país.

10. A. NIETO, *Historia administrativa de la regencia de María Cristina*, Barcelona, Ariel, 2006, pàg. 493 i següents.

11. J. FONTANA, *La revolució liberal a Catalunya*, Vic, Eumo Editorial, 2003, pàg. 23.

12. J. M. OLLÉ, *Les bullangues de Barcelona durant la Primera Guerra Carlina (1835-1837)*, Vol. I, Tarragona, Edicions el Mèdol, 1993, pàg. 86 i següents.

## L'EXCLAUSTRACIÓ A FIGUERES

En el moment d'iniciar-se el procés d'exclaustració a la vila de Figueres hi havia tres convents: el de Sant Pere de Rodes (benedictins), el de Santa Maria de Jesús (franciscans) i el de Sant Roc (caputxins). Curiosament, els edificis que hostatjaven aquests ordes regulars eren de construcció relativament recent, tot i que les comunitats que els habitaven tenien una llarga història. Per exemple, el de benedictins no estava ni acabat en el moment de produir-se la desmortització, ja que els monjos s'hi havien traslladat recentment, després d'abandonar Sant Pere de Rodes, al Port de la Selva, l'any 1798, previ pas per Vila-sacra, població on tenien propietats.<sup>(13)</sup> El de Santa Maria de Jesús tot just s'havia bastit de nou després que l'original, situat al carrer de la Jonquera, hagués estat destruït durant la Guerra del Francès.<sup>(14)</sup> I, finalment, el de Sant Roc. Aquest, originàriament, s'assentava en la muntanya homònima fora de la vila, però n'havia estat foragitat en bastir-se la fortalesa de Sant Ferran a mitjan segle XVIII.<sup>(15)</sup>

Inicialment, a les grans ciutats de la província com Figueres o Girona, l'existència d'una important guarnició permeté a les autoritats civils i militars donar seguretat als regulars que res no els passaria i que, si calia, se'ls protegiria *manu militari*. En aquest aspecte destacà el governador militar de Girona, Francesc de Paula Figueres (1786-1858), que, amb el suport del civil Miquel de Foixà –governador del desembre de 1834 al setembre de l'any següent– arribà a visitar un per un els diferents convents de la ciutat per tranquil·litzar els religiosos i assegurar-los que primerament l'haurien de matar a ell per poder-los fer mal.<sup>(16)</sup> Ara bé, en empitjorar la situació general, sobretot a partir de la l'assassinat del general Bassa a Barcelona, el dia 5 d'agost, Francesc de Paula convocà els superiors de les diverses comunitats religioses de Girona en una reunió urgent. Allà els convencé, davant dels rumors que el batalló de la Milícia de Borrell es dirigia a la ciutat, de la necessitat de desallotjar els convents en un màxim de tres dies i evitar així mals majors.

13. I. LORÉS, *El monestir de Sant Pere de Rodes*, Memoria Artium, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, 2002, pàg. 257; J. GUITERT, *Monestir de Sant Pere de Rodes*, Barcelona, Imprenta de la Casa Provincial de la Caritat, 1927, pàg. 39 i següents. I també: M. PUJOL, "Trasllat de la comunitat del monestir de Sant Pere de Rodes al castell de Vila-sacra", *Miscel·lània en Honor de Josep M. Marquès*, Esplugues de Llobregat, Edicions de l'Abadia de Montserrat, (2010), pàg. 326 i següents.

14. J.M. BERNILS, "El procés urbanístic de Figueres", *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 27, (1994), pàg. 162 i següents.

15. J.M. ALFARO; P. de la FUENTE, *Quan l'Empordà esdevingué frontera: La Reial plaça de guerra de Sant Ferran de Figueres*, Figueres, Fundació les Fortaleses Catalanes, 2003, pàg. 39 i següents.

16. C. BARRAQUER, *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1915-1917 (III volum), pàg. 537-38.



*Vista general del monestir de Sant Pere de Rodes, al Port de la Selva, a les darreries del segle XIX. La comunitat benedictina d'aquest monestir havia patit un veritable viacrucis de saquejos i trasllats al llarg de les darreres dècades de la seva existència, de forma que, en establir-se definitivament a Figueres, no comptà ni amb el temps ni els mitjans per bastir ràpidament una nova seu. De fet, en part, això explica que sigui l'únic convent de la ciutat que no ha deixat restes arquitectòniques evidents, atès que els seus edificis encara es trobaven en construcció en el moment de produir-se l'exclaustració. (Arxiu Municipal de Roses. Fons Reixach).*

Pel que fa a Figueres, la situació seguí una dinàmica molt semblant. Allà el cap militar de la plaça, el brigadier Manuel de Tena (mort en un motí l'any següent),<sup>(17)</sup> tampoc permeté en un primer moment que es produïssin atacs contra els regulars. No obstant això, en empitjorar la situació general, poc després ordenà el desallotjament dels convents de la ciutat, de forma

17. Segons Antoni Papell, l'assassinat de Manuel de Tena fou el resultat d'una conspiració carlina. Però si es té present la situació d'inestabilitat del moment i la manca de disciplina existent en moltes unitats liberals, com la Milícia, és probable que aquesta afirmació de Papell no sigui més que un intent d'amagar que el brigadier fou assassinat per les seves pròpies tropes, que es negaven a entrar en combat. A. PAPELL, *L'Empordà a la guerra carlina (mig segle d'història empordanesa)*, Figueres, Tipografia Ideal, 1931, pàg. 55. A. VEHÍ, *Torna el fusell i posa't a treballar. La Milícia Nacional a Figueres a la darrera guerra carlina (1872-1876)*, Figueres, Ajuntament de Figueres, 2008, pàg. 83.

que el dia 4 d'agost ja estaven buits. Alhora, sembla que també ordenà l'abandó de la resta de convents empordanesos, com succeí amb el de Sant Francesc d'Assís de Castelló d'Empúries, que fou desallotjat pel comandant de la plaça un cop rebé l'ordre del seu superior de Figueres. O el de Sant Domènec a Peralada, que també fou desallotjat per ordre governativa.<sup>(18)</sup> Un cop es produí l'exclaustració, els edificis conventuals seguiren una evolució diversa i caòtica, que els portà a ser utilitzats en activitats que res tenien a veure amb la seva funció original i, en un cas, a desaparèixer. Aquest fou el cas concret del de Sant Pere de Rodes, on l'església passà a ser, inicialment, dipòsit de palla mentre la resta d'edificis foren ocupats per diversos destacaments militars.<sup>(19)</sup> Posteriorment, però, el conjunt s'anà alienant i avui dia no en queda cap resta. El de Santa Maria de Jesús també passà per diverses etapes: allotjament militar i, poc després, seu d'un col·legi; ocupació que en darrera instància n'assegurà la supervivència.<sup>(20)</sup> No succeí així amb la seva església que s'anà deteriorant fins que a les darreries del segle ja era una veritable ruïna, que posteriorment es reconstruí en la seva totalitat. Finalment, el de Sant Roc jugà tots els papers de l'auca, perquè després de patir l'ocupació militar<sup>(21)</sup> esdevingué una fàbrica de taps de suro i, finalment, magatzem municipal. Aquest fou el destí dels immobles propietat dels ordes religiosos, però, que succeí amb els mobles?

## LA SALVACIÓ DEL PATRIMONI MOBLE

Com ja s'ha esmentat, jurídicament parlant, la desamortització s'inicià amb el Reial decret de 25 de juliol de 1835, pel qual se suprimien les comunitats de religiosos que no tinguessin com a mínim dotze membres. En els casos que això no es produís, aquesta havia de dissoldre's i els seus béns s'havien d'aplicar a l'extinció del deute públic. No obstant això, s'exceptuaven de la venda els béns mobles que poguessin ser útils a les

18. C. BARRAQUER, *Op. cit.*, pàg. 549 i 626.

19. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Comandància d'enginyers, Exp. 1314 (ofici de la comandància d'enginyers de Sant Ferran a la seva superior de Barcelona, del 22-01-1838).

20. S. MARQUÉS, "El col·legi d'humanitats de Figueres (1839-45)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVIII, (1985-86), pàg. 381-410.

21. De fet, la utilització d'aquest convent com a hostatgeria per a les tropes que estaven de pas per la plaça era anterior a la desamortització, atès que el consistori de Figueres ja havia aprovat la realització de diverses obres per tal d'adequar-lo parcialment a aquesta funció al juliol de 1835. Arxiu Municipal de Figueres (AMF). *Manual d'acords municipals*, 1835 (sessions del 10-07 i del 5-09 de 1835).

ciències i les arts.<sup>(22)</sup> Segons una posterior Reial ordre, de 29 de juliol, aquests béns quedaven a càrrec d'unes comissions civils de caràcter temporal, que depenien del Ministeri de Governació, que havien de: “*examinar, inventariar y recoger cuanto contengan los archivos y bibliotecas de los monasterios y conventos suprimidos, y las pinturas, objetos de escultura ú otros que deban conservarse*”.<sup>(23)</sup> Concretament, aquestes estaven formades per un grup de persones, que podien variar de tres a cinc, nomenades pel governador civil, previ assessorament de les acadèmies i societats econòmiques de la província o, si aquestes no existien, d'entre persones de la seva total confiança. Malauradament, tot sovint aquestes comissions o no s'organitzaren o s'enfrontaren a problemes insalvables que n'impediren l'activitat. A més, en haver-se donat temps als regulars per fer les maletes, aquests marxaren amb la major part d'objectes i, quan no podien, els repartien entre amics i coneguts en espera d'un proper retorn.<sup>(24)</sup> D'aquí que, per exemple, fins època recent diversos objectes procedents del monestir de Sant Pere de Rodes de Figueres es conservessin a la masia de Can Coll de Roses, on foren duts pel benedictí Pau Caritg i Alivés. Malauradament, avui dia aquests objectes han desaparegut en ser venuts pel darrer propietari del mas, Carles Coll, sense que cap autoritat pública hagi fet res per evitar-ho.<sup>(25)</sup>

En el cas concret de Figueres, només tenim alguna dada esparsa sobre l'actuació d'una comissió formada per diversos regidors comissionats per l'Ajuntament, els quals, simplement, feren un breu inventari i recolliren les claus dels edificis.<sup>(26)</sup> És a dir, res a veure amb allò previst a l'esmentada Reial ordre.<sup>(27)</sup> A la pràctica, doncs, no sabem si els objectes que no havien

22. “7º Los bienes, rentas y efectos de cualquier clase que posean los monasterios y conventos que deban quedar suprimidos, se aplican desde luego a la extinción de la deuda pública o pago de sus réditos; pero con sujeción a las cargas de justicia que tengan, así civiles como eclesiásticas. Se exceptúan con todo de esta aplicación los archivos, bibliotecas, pinturas y demás enseres que puedan ser útiles a los institutos de ciencias y artes, así como también los monasterios y conventos, sus iglesias, ornamentos y vasos sagrados, de los que me reservo disponer, oídos los ordinarios eclesiásticos y prelados generales de las órdenes en lo que sea necesario o conveniente”. Reial decret de 25 de julio de 1835, publicat a la *Gaceta de Madrid*, del 29-07-1835.

23. Reial ordre de 29 de julio de 1835, publicada a la *Gazeta de Madrid*, del 4-08-1835.

24. J. BELLO, *Frailles, intendentes y políticos. Los bienes nacionales 1835-1850*, Madrid, Taurus, 1997, pàg. 98 i següents.

25. Ll. BUSCATÓ, “Propietat privada versus patrimoni històric i arqueològic. L'exemple del monestir de Sant Pere de Rodes”, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 38, (2005), pàg. 253-275.

26. C. BARRAQUER I ROVIRALTA, *Op. cit.*, pàg. 546. Malgrat haver-lo cercat dins dels fons consultats no he localitzat aquest primer inventari.

27. De fet, a la província de Girona només hi ha constància d'una única comissió creada d'acord amb la Reial ordre de 29 de juliol, la qual funcionà breument i tardanament a Girona ciutat i no recollí res, atès que es trobà els convents completament buits. Arxiu Històric de Girona (AHG), Fons Govern Civil (GC), Culte i Clergat, D. 168/40 (comunicació de la Comissió científica i artística de Girona al Govern Civil, del 18-04-1838).



*Calze d'aram procedent del monestir de Sant Pere de Rodes a Figueres, que durant molts anys es conservà a la masia Can Coll de Roses, on fou dut pel monjo exclaustrat Pau Caritg i Alivés, al qual se li afegí una aixeta per tal d'ésser utilitzat com a estri de taula. (Fotografia de l'autor).*



estat extrets pels monjos en marxar s'arribaren a recollir o si, simplement, es deixaren dins dels mateixos convents. A la pràctica, ja des del primer dia es devia iniciar un saqueig incessant de tots els objectes susceptibles de ser aprofitats. Per exemple, tenim constància que al gener de 1838, per ordre de la Junta d'Alienació de la província, s'enretiraren les campanes dels monestirs de forma que el metall es dugué a Roses –segurament per ser enviat des d'aquí a Barcelona– mentre que la fusta i el ferro foren posats directament a la venda.<sup>(28)</sup>

De fet, què fer amb els objectes que restaren als convents en el moment de produir-se l'exclaustració fou un veritable problema per a les autoritats de l'època. Un cop fet, millor o pitjor, l'inventari, es podien prendre dues opcions. Per un costat, els objectes recollits podien ésser duts a un lloc segur, que sovint no ho fou tant. Una altra opció era deixar-los

28. AMF, *Manual d'acords municipals*, 1838 (sessió del 2-01-1838). Tanmateix, en d'altres fonts posteriors s'esmenta que no totes les campanes foren foses, atès que, si més no, les de Sant Pere de Rodes foren dutes al castell de Sant Ferran juntament amb el rellotge (?). J. GUITERT, *Op. cit.*, pàg. 89.

dins dels mateixos convents, apilonats en alguna estança on les mesures de seguretat i conservació deixaven molt a desitjar, atès que el tapiat de portes i finestres era l'única actuació que se solia realitzar. Aquesta situació provocava una contínua problemàtica al Govern central, que havia de respondre al gran número de consultes que els governadors civils li plantejaven sobre l'afer. Finalment, hom tractà de donar-li una resposta, mitjançant la Reial ordre de 27 de maig de 1837,<sup>(29)</sup> per la qual es crearen les Comissions Científiques i Artístiques. A la pràctica, aquestes eren una reorganització de les anteriors juntes, però amb més recursos econòmics i un major suport i reconeixement per part de les autoritats provincials. Concretament, la seva missió era la de classificar els objectes artístics i literaris procedents de la desamortització, separant aquells que fossin mereixedors de conservar-se d'aquells que fossin rebutjables. En concret, aquesta tasca la faria a partir dels inventaris enviats per unes comissions subalternes, que funcionarien en aquells municipis on hi haguessin hagut monestirs just abans de la desamortització. Finalment, les obres elegides s'havien de traslladar a la capital provincial, on servirien per formar un museu i una biblioteca provincials.

En el cas de la província de Girona, aquesta nova normativa es posà en pràctica amb un cert retard, atès que no es féu res fins ben entrat l'any següent, quan el 8 de març del 1838 el Govern central reiterà, mitjançant una nova Reial ordre, la necessitat que es creessin unes Comissions Científiques i Artístiques a les províncies. La primera notícia que es té sobre aquest afer prové de les actes de la Diputació de Girona. Concretament, en la sessió del dia 27 de març de 1838, a instància del governador civil, Jaume Burgues (ho fou de gener de 1838 al juliol de l'any següent), es nomenà el diputat provincial Josep Antoni Barraquer (diputat provincial pel partit judicial de Girona de l'any 1838 al 1840) perquè fos el seu representant en aquesta institució.<sup>(30)</sup> A més, per tractar d'activar les actuacions d'aquesta comissió, el governador sol·licità la col·laboració de la Junta d'Alienació d'Edificis, que depenia de la Intendència provincial –organisme competent en qüestions hisendístiques i patrimonials–. Òbviament, una bona entesa amb aquest ens era absolutament necessària, perquè si no era impossible dur a bon port l'operació, atès que disposava dels inventaris originals dels béns dels monestirs i alhora tenia cura de bona part del objectes

29. Reial ordre de 27 de maig de 1837, publicada a la *Gazeta de Madrid*, del 28-05-1837.

30. AHG, Fons Diputació, Actes de la Diputació Provincial de Girona (sessió del 27-03-1838).

conservats.<sup>(31)</sup> L'esmentada Junta donà acusament de recepció el 25 d'abril, quan nomenà com a delegats seus a la capital Joaquim Ferrer i Joan Urgell. A més, seguint les indicacions del Govern Civil, es passà un ofici al comissionat general d'arbitris d'amortització perquè donés les ordres oportunes als seus delegats a les poblacions on hi havia hagut monestirs.<sup>(32)</sup> L'actuació del governador, però, no es limità únicament a aquesta iniciativa, atès que per conèixer els antecedents de l'afer, que li eren desconeguts, oficià a un membre de la comissió de 1835. Tot i que la documentació no ho explicita, possiblement es tractés de Salvi Cabruja, rector de la parròquia del Mercadal.<sup>(33)</sup> L'objectiu era obtenir informacions de primera mà dels treballs que s'havien desenvolupat en el moment de produir-se el desallotjament dels convents.<sup>(34)</sup> La resposta dels antics comissionats aportà poques dades, per no dir cap; únicament feren constar que no havien trobat res en la seva inspecció que pogués servir per formar un museu.

Un cop fets aquests preliminars, el que calia era nomenar la resta de membres de la nova comissió, atès que el president, el diputat Antoni Barraquer, ja havia estat nomenat pel governador civil.<sup>(35)</sup> Per desgràcia, l'elecció de les persones adequades encara era força problemàtica, ja que els candidats no eren excessivament nombrosos. Si més no, aquesta és la conclusió que cal extreure de l'actuació endegada pel governador civil, que hagué de recórrer majoritàriament als membres de l'anterior de

31. Així es reflecteix a la documentació: “*me dirijo a us[ted]es a fin de que se sirvan dar las disposiciones convenientes para que por el conducto pr[incip]al de Arbitrios de Amortización de esta prov[inc]ia sus subalternos, o delegados en los puntos donde no los haya, se haga la entrega bajo inventario al alcalde del respectivo pueblo y demás personas nombradas por este Gobierno, de los Archivos, Bibliotecas, libros de cora, obras de escultura, pinturas y enseres que existan en los conventos suprimidos y puedan ser útiles a las ciencias y a las artes con el objeto [sic] de que sean trasladados a esta capital o punto que se designe, para que haciéndose la correspondiente clasificación pueda la comisión científica y artística, apartar los que merezcan conservarse y pueda entregarse a VS todo lo que no se halle en el caso prescrito*”. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/50 (ofici del GC a la Junta d'alienació, del 17-04-1838).

32. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/50 (acusament de recepció de Junta d'alienació, de 25-04-1838).

33. Ll. BUSCATÓ, *De l'antiquarisme a l'arqueologia. La protecció i conservació del patrimoni històric i arqueològic a la província de Girona (1835-1876)*, Tesi doctoral - Universitat de Girona (2011), pàg. 138 i següents.

34. “*Constando en este Gobierno Político que con fecha 1 de septiembre del año 1835 se creó una comisión científica y artística a consecuencia de la Real Orden de 29 de julio del mismo que se trasladó a los señores nombrados al efecto; y resultando ser VS la persona mas caracterizada de ellos, me ha parecido conveniente designarle expresamente afin de que tenga la bondad de manifestarme que trabajos representaron por la referida comisión en virtud de comisionado [...] y si pasada esta contestación fuere necesario reunirse los sujetos precedentes que componian la comisión, tendrá Us[ted] a bien disponer se les convoque*”. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/40 (ofici del governador a Salvi Cabruja, del 18-04-1838).

35. La Diputació informà oficialment al govern civil del nomenament d'Antoni Barraquer el dia 2 de maig de 1838. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/50 (ofici de la Diputació al Govern Civil).

1835.<sup>(36)</sup> Així doncs, el 4 de maig s'oferi el càrrec a Salvi Cabruja, Lluís Barnoya i Antoni Bertran,<sup>(37)</sup> als quals s'afegiren, pocs dies després, dos nouvinguts: Francesc Escarrà i Francesc Batlle i Cabanelles, ambdós destacats hisendats gironins, amb un immillorable bagatge cultural i d'idees liberal-conservadores. En definitiva, la Comissió de Girona estava formada per cinc persones elegides pel governador civil i presidides per un diputat provincial, amb la qual cosa se seguia al peu de la lletra l'article segon de la Reial ordre del 27 de maig de 1837. A més, uns dies abans de constituir la comissió, probablement per guanyar temps, el governador havia oficiat als municipis de la província on havien existit els convents més destacats. Concretament, el 29 d'abril, s'envià als municipis de: Figueres, Besalú, Olot, l'Escala (la minuta diu Empúries), Castelló, Torroella, la Bisbal, Begur, Palamós, Ripoll, Breda, Blanes, Hostalric, Sant Feliu de Guíxols, Amer, Banyoles, Santa Coloma de Farners, Sant Miquel de Cladells, Camprodon i Puigcerdà; en què se'ls demanava la seva col·laboració en les tasques d'inventari dels arxius, biblioteques, llibres, pintures i escultures que es conservessin.

El cas concret de la vila de Figueres no destaca, precisament, per la rapidesa i la destresa demostrada pels diversos òrgans administratius implicats. I això, malgrat que, inicialment, la població gaudia d'un seguit d'avantatges que haurien d'haver afavorit el procés: facilitat de comunicacions amb la capital, existència de diversos òrgans administratius que podien donar suport al municipi (una important guarnició, delegats d'òrgans estatals, com la junta local d'amortització, o estatals, com el servei de correus), i existència d'un planter de gent culte procedent de la burgesia local, entre la qual existia una certa tradició en els estudis antiquaris, que podien donar un suport gens negligible a l'actuació.<sup>(38)</sup>

El procés de recollida dels objectes s'inicià a Figueres amb la recepció per part de l'Ajuntament de l'ofici enviat pel Govern Civil el 29 d'abril. Immediatament, l'alcalde s'adreçà al comissionat d'arbitris d'amortització

36. Aquesta mateixa situació es produí en d'altres comissions, on els comissionats de 1835 foren novament elegits per formar part de la nova comissió. J. MARTÍNEZ, *La Comisión provincial de monumentos de Murcia. Origen y actuaciones (1844-1918)*, Trabajo de investigación de doctorado, septiembre de 2007, pàg. 29. Existeix també un resum del treball a: J. MARTÍNEZ, "La comisión provincial de los monumentos de Murcia (1835-1865)", *Espacio, Tiempo y Forma, Serie VII. Historia del Arte*, Vol. 18-19, (2005-2006), pàg. 135-162.

37. Els altres dos membres de la comissió de 1835 eren Segismon Amich i Benito Calero, però el primer no acceptà i el segon, en ser funcionari de carrera, per aquestes dates ja havia marxat de Girona. Ll. BUSCATÓ, 2011, *Op. cit.*, pàg. 156 i següents.

38. Ll. BUSCATÓ, "Els inicis de les excavacions arqueològiques a Empúries. Una iniciativa empordanesa", *Miscel·lània en Honor de Josep Maria Marquès*, Edicions de l'Abadia de Montserrat, (2010), pàg. 629 i següents.

de la vila perquè l'informés de la situació i l'estat dels arxius, biblioteques i altres objectes artístics procedents dels antics monestirs de la població. Malauradament, aquest no havia rebut encara cap comunicació de la seva superioritat i, en conseqüència, es decidí postergar momentàniament l'actuació.<sup>(39)</sup> El 9 de juliol, el comissionat subaltern de l'amortització a la població, Joan Gay, –que en l'impàs devia haver rebut ordres– féu entrega a Baltasar Cremades, alcalde de la població; Lorenzo Camo, prevere, i al síndic *personer* (el nom no es comprensible), de l'inventari demanat.<sup>(40)</sup> Juntament amb aquest es procedí a fer entrega dels objectes, que foren dipositats a la parròquia de Sant Pere a l'espera de rebre noves instruccions. Immediatament, es trameté l'esmentat inventari al Govern Civil, que el reenvià a la Comissió Científica i Artística, el 18 de juliol, per tal que n'emetés un dictamen. En concret, els béns descrits en aquest inventari foren els següents:

Procedents del convent de Sant Francesc: tres missals, tres llibres de rituals, cinc quaderns, un dietari i un quadre de l'*Ecce Homo* pintat a l'oli. Procedents del convent de caputxins: dos salteris, un breviari gran, un diürn, quatre missals, quatre quaderns de difunts, un breviari –qualificat d'inútil–, un quadre gran amb la representació de sant Roc, un altre de sant Fidel, un del beat Bernat de Corleó i un darrer on es representava Jesucrist sense túnica. I, finalment, procedents del convent de Sant Pere de Rodes: un quadre de la Divina Pastora, dos missals, un altre de rèquiem i un ordinari en octau.

És a dir, es tractava d'un conjunt d'objectes religiosos molt pobre. Era obvi que alguns llibres religiosos i uns quants quadres d'ídèntica temàtica, a primer cop d'ull, no eren gens atractius com a objectes artístics destinats a omplir la biblioteca i el museu que teòricament s'havien de crear a Girona. Per desgràcia, es desconeix quin fou el dictamen de la Comissió, si és que s'arribà a fer mai –a la pràctica deixà de funcionar als inicis de l'any següent–. El que sí se sap és que tot l'afer quedà aturat fins que el 4 de novembre de l'any següent el nou governador, Dionisio Valdés, que repetia en el càrrec, oficià al també nou alcalde de Figueres per informar-lo que aquell mateix dia havia comissionat el veí d'aquella vila, Joaquim Francesc Palahí, perquè examinés les pintures i els llibres existents, i trametés aquells que considerés dignes a la capital, la qual cosa sembla indicar clarament que la Comissió de Girona no emeté cap

39. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/18 (ofici de l'alcalde de Figueres al governador, del 6-05-1838).

40. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/18 (inventari béns convents, del 9-07-1838, fou tramès al Govern Civil el dia següent).

dictamen.<sup>(41)</sup> La resposta de l'alcalde a més de ser lenta, trigà gairebé un mes a enviar-se, també fou sorprenent. En concret, aquest afirmava que no hi havia ni llibres ni pintures procedents dels convents a l'Ajuntament, ni es tenia constància que n'hi hagués hagut mai. En el mateix escrit també es detallava que si havia quedat alguna cosa dins dels edificis en el moment de produir-se la desamortització, amb tota seguretat se n'havia fet càrrec el comissionat local d'amortització.<sup>(42)</sup> Davant d'aquesta sorprenent resposta, el governador trameté a l'alcalde de Figueres una còpia de l'inventari original, que es conservava a l'arxiu del Govern Civil, i l'informà que els objectes havien estat deixats en dipòsit als tres membres de la comissió municipal encarregada de l'afer, que els havien guardat a la parròquia de la població.<sup>(43)</sup>

Malauradament, el desgavell no acabà aquí, ja que davant la manca de notícies, el 3 d'abril de 1840 el governador ordenà a l'alcalde de Figueres que enviés els objectes cap a Girona.<sup>(44)</sup> Ràpidament, aquest obeí l'ordre i els trameté mitjançant un enviat especial, Isidre Almeda. Alhora, aprofità l'avinentsa per sol·licitar disculpes pel seu error anterior, motivat perquè el seu predecessor en el càrrec no li havia donat cap mena d'informació sobre l'assumpte.<sup>(45)</sup> A més, també envià una petició feta pel director de l'institut de la ciutat i futur excavador d'Empúries, Julián González de Soto, perquè un quadre de la Sagrada Concepció, que es conservava a la capella del col·legi, que ocupava l'antic convent de Sant Francesc, s'hi mantingués.<sup>(46)</sup> Juntament amb els objectes, s'envià també un nou inventari, en el qual ja no es descrivien novament els objectes segons el seu convent d'origen sinó en conjunt. El més curiós d'aquest nou llistat és que només s'esmentaven tres quadres: un de sant Fidel, un altre del beat Josep de [Cofa] (?) i un darrer de la Divina Pastora, alhora que faltaven alguns llibres descrits en l'inventari original.<sup>(47)</sup> Sembla ser que aquestes diferències procedien d'un error en la realització del nou inventari, atès que pocs dies després l'Ajuntament envià un ofici al Govern Civil per aclarir aquestes divergències: *“En el inventario remitido a V. S., con oficio de 22 del que rige por el ordinario de esta Isidro Almeda*

41. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/18 (ofici del governador civil a l'alcalde de Figueres, del 4-11-1839).

42. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/18 (ofici de l'alcalde de Figueres, del 8-12-1839).

43. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/18 (ofici del governador del 15-12-1839 i de l'alcalde de Figueres, del 22-12-1839).

44. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/18 (ofici del governador a l'alcalde de Figueres, del 3-04-1840).

45. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/18 (ofici de l'alcalde de Figueres, del 22-04-1840).

46. Sembla ser que aquest quadre ja no s'havia inclòs en l'inventari original, perquè es considerava que era de propietat privada.

47. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/18 (inventari realitzat per l'alcalde de Figueres, del 20-04-1840).

*Retrat de Julián González de Soto conservat a l'actual institut Ramon Muntaner de Figueres, que anteriorment havia allotjat un dels tres convents que tenia la vila abans de l'any 1835. Aquest professor, antiquari i erudit, protagonitzà l'únic intent conegut per evitar que un dels objectes procedents de la desamortització dels convents de Figueres (un quadre amb una representació de la Sagrada Concepció) marxés de la població i quedés en dipòsit a la capella de l'esmentat col·legi.*



*que llevó los efectos en el contenidos, se padeció la equivocación de poner el Beato Cofa siendo así que por un ex-capuchino de este suprimido convento he sabido que era el B[ea]to Bernardo Corleón. También fué equivocado lo de la imagen de N[ues]tra S[e]ño[r]a de la Concepción continuado en dicho oficio, puesto que esta era de propiedad particular, por cuyo motivo no se había descrito en inventario; y finalmente se omitió continuar en el cuadro de S. Roque, del que podía V. S., disponer como bien le parezca, advirtiéndole que su magnitud le hace de difícil transporte pues tiene 25 palmos de alto y 16 de ancho, a más de hallarse con un abujero [síc] como de un palmo de diámetro”.*<sup>(48)</sup>

Malgrat aquestes explicacions, els inventaris continuaven sense quadrar, de forma que poc després el governador civil exigí noves explicacions a l'alcalde: “He recibido con inventario los efectos artísticos procedentes de los conventos suprimidos de esa villa y habiendo notado que no se hace mención en

48. AHG, Fons GC Culte i Clergat D 186/18 (ofici de l'alcalde de Figueres al GC, del 26-04-1840).

*él de un cuadro del Ecce Homo pintado al óleo procedente del convento de San Francisco, otro grande de San Roque y otro del B[ea]to Bernardo de Corleón o sea del Beato [...] si es aquel y no este el que se ha conducido procedente del ex-convento de Capuchinos encargo a U[sted] me remita los arriba espresados [sic] cuadros bien enrollados para su mas fácil conducción; informándome al tiempo de donde es procedente el de la Concepción y donde paran los dos salterios que resultaron del inventario primitivo”.*<sup>(49)</sup>

Per un altre costat, el governador inicià paral·lelament les accions necessàries per castigar la manca d'actuació de Joaquim Francesc Palahí. En concret, el 18 d'abril envià al governador militar de la fortalesa de Sant Ferran un breu ofici en què li demanava que actués d'immediat perquè Palahí realitzés la tasca encomanada i, en cas que s'hi negués, l'informés que: “*me veré en el paso de tomar otra providencia*”.<sup>(50)</sup> Realment, en rebre aquesta ordre de mans d'un militar, al Sr. Palahí li havia de quedar molt clara quina era la “*providencia*” que l'esperava si no obeïa. Tanmateix, com hem vist més amunt, aquesta actuació no s'arribà a realitzar, atès que l'alcalde envià els objectes a Girona, sense la intervenció de l'esmentat comissionat. Alhora, poc després, el 25 d'abril, Palahí respongué al requeriment oficial amb els següents termes: “*Este M[uy] YL[ustre] Gobernador militar acaba de trasladarme el oficio de VS de 18 del corriente, cuyo contenido me ha sorprendido sobremanera, pues ninguna comunicación he recibido de ese Gobierno político, relativa a la comisión que se sirvió dispensarme en 4 de noviembre ultimo el antecesor de VS el s[eñ]or D[on] Dionisio Valdés, la que solo admite por efecto de las relaciones amistosas que entre los dos mediaban, la cual quedó concluida después del oficio que dirigí a ese mismo gobierno con fecha 13 de enero p[ro]p[asa]do copia del que tengo el honor de acompañar a VS. Muy sensible me son las amonestaciones que en aquel se me hacen pues durante los treinta años cumplidos de servicio que llevo en el ramo de correos, es la primera vez que he tenido [...] y precisamente por una equivocación. Puede VS estar cierto que si hubiesen llegado a mis manos las comunicaciones que se indican, sin pérdida de tiempo habría contestado, pues mi educación y posición como su empleado no me permiten obrar de otro modo.*”

El més interessant d'aquest ofici és que permet constatar les males comunicacions que hi havia entre dues viles relativament properes i dues persones implicades en l'administració, atès que Palahí era funcionari del ram de correus, a més d'amic personal de l'anterior governador (Dionisio Valdés).

49. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/18 (minuta d'ofici del governador, del 20-05-1840).

50. AHG, Fons GC, Culte i Clergat, D 186/18 (minuta d'ofici del governador, del 18-04-1840).



El cas de Figueres, però, no acabà aquí, atès que per altres fonts se sap que la subdelegació de la Intendència a Figueres conservà en el seu poder alguns objectes procedents dels convents. En concret, es tractava d'un petit nombre de joies que no es trobaven incloses entre les que inicialment calia conservar, les quals retornaren a l'Església en el moment d'aturar-se el procés desamortitzador. L'actuació s'inicià amb una Reial ordre del 20 d'agost de 1846, en què la reina es manifestava sorpresa per la pobresa de moltes esglésies. Per tal de millorar aquesta situació, ordenava que es donessin les joies, que encara es trobaven en poder de les intendències, a les diòcesis. Un cop rebuda l'esmentada ordre, l'intendent de Girona informà al bisbat i li comunicà que les úniques joies que es conservaven es trobaven a la subdelegació de Figueres, on esperaven que un comissionat de la diòcesi les recollís. Concretament, aquestes –la documentació no ho diu, però cal pensar que eren de plata– eren: un calze pàtera i una cullereta, de 16 unces de pes, valorat en 325,25 rals; un altre calze, de 19 unces, valorat en 385 rals; dues corones de 17 unces de pes, valorades en 327,25 rals; i, finalment, un got de dues unces, valorat en 43,25 rals. Poc després, el 6 d'octubre, el bisbat nomenà al rector de l'església de Sant Pere de Figueres, el prevere Joan Comas, perquè se'n fes càrrec, el qual les recuperà ràpidament i les repartí entre les esglésies de Darnius, d'Avinyonet i el seminari de Girona. Curiosament, aquesta actuació no fou ben vista per alguns sectors de la mateixa parròquia, probablement perquè era percebuda com una col·laboració en el saqueig dels convents de Figueres. En concret, Joan Comas no pogué conservar

*Segell de la Intendència de Girona. Aquest òrgan era el delegat provincial del Ministeri d'Hisenda. En conseqüència, era l'encarregat de posar a la venda els béns desamortitzats. Sovint, això comportà que entrés en conflicte amb les comissions nomenades des del Govern Civil, ja que això suposava reduir el nombre d'objectes i edificis susceptibles d'ésser venuts.*



per la seva església les dues corones, com havia estat la seva primera intenció, perquè el sagristà s'hi havia oposat.<sup>(51)</sup>

## COM A CONCLUSIÓ

En definitiva, a través d'aquestes breus pàgines hem pogut observar un exemple concret del caòtic procés que acompanyà la recollida dels objectes mobles que hom considerava útils a les ciències i les arts procedents dels convents suprimits. Aquests, majoritàriament, foren totalment desatesos per les autoritats. En el cas de la vila de Figueres, hem de pensar que la major part foren sostrets pels mateixos monjos en marxar, en previsió d'un ràpid retorn que mai no es produí. Mentrestant, els objectes que hi restaren, majoritàriament llibres i quadres, passaren a mans dels delegats de la Intendència –que poc interès tenia per la seva conservació, atès que el seu destí només podia ser la venda–. Posteriorment, quan finalment s'efectuà la seva recol·lecció l'any 1838 per tal d'enviar els més interessants a la capital provincial, on havien de formar els fons d'un museu i una biblioteca provincial, la recol·lecció es féu d'una forma molt poc curosa. En conseqüència, no ens ha d'estranyar l'escàs nombre d'objectes recollits arreu de la província, que no permeteren, ni per la seva qualitat ni per la quantitat, proveir d'uns fons importants aquestes dues institucions, que encara trigaren força anys a ésser fundades. De fet, en el cas concret del museu, calgué proveir-lo d'antiguitats provinents d'Empúries, atès que la recollida d'objectes procedents dels monestirs havia estat un veritable fracàs.<sup>(52)</sup> Mentre que la biblioteca hagué de ser adscrita a la de l'Institut de Segon Ensenyament, fundat a Girona l'any 1845.

Finalment, cal suposar que el sofert lector d'aquest article es deu demanar què se'n féu dels escassos objectes (llibres i quadres) recol·lectats i duts a Girona. Doncs, bé, tal com ja s'ha indicat, els llibres anaren a raure, després d'una petita marrada per la biblioteca del bisbat, a la de l'Institut Provincial. I d'aquí, posteriorment, a l'actual biblioteca de la Casa de Cultura

51. ADG, Secretaria de Cambra i Comerç. Comunicacions Intendència 1835-1849, Lligall S-32/T-486 (ofici del prevere de Sant Pere al bisbat de Girona, del ?-12-1846).

52. Ll. BUSCATÓ, Ll. PONS, "Les primeres excavacions arqueològiques d'Empúries: la descoberta de la necròpoli paleocristiana (1846-1847)". Aquest treball s'havia de publicar inicialment en la *Monografia Emporitana* núm. 15, prevista per l'any 2008, inclosa dins del programa d'activitats de celebració del centenari d'aquest jaciment. Tanmateix, sense que en cap moment se'ns hagi informat als autors del motiu, aquesta publicació ha estat posposada *sine die*. En conseqüència, en breu, sortirà publicat un resum d'aquest article a la revista *Madrider Mitteilungen*, amb el títol "Die ersten öffentlichen Ausgrabungen in Empúries/Ampurias (Provinz Girona): 1846".

de Girona.<sup>(53)</sup> Malauradament, la pèssima descripció feta als inventaris impossibilita la seva exacta identificació. Pel que fa als quadres, el seu destí final resulta més difícil de conèixer. Només tenim constància que l'any 1842 alguns es trobaven recollits, en pèssim estat de conservació, en una habitació del Govern Civil; posteriorment no en tenim cap més notícia. A més, en els actuals inventaris de béns de la Diputació de Girona –ens que heretà els fons procedents de la desamortització– pràcticament no en consta cap amb els títols esmentats en els inventaris, la qual cosa no vol dir que no es puguin localitzar sota un altre. De fet, només consta un quadre on es representa un *Ecce Homo* a oli sobre tela del segle XVII-XVIII, que es podria

*Quadre d'un Ecce Homo  
actualment conservat al  
Museu d'Art de Girona,  
procedent del fons artístic de  
la Diputació de Girona, que  
per les seves característiques  
podria correspondre al tramès  
des del convent  
de Sant Francesc – Museu  
d'Art de Girona.*



53. E. MIRAMBELL, “La biblioteca pública de Girona, fruit de la desamortització”, *Revista de Girona*, 113, (1985), pàg. 36-39. E. MIRAMBELL, *Un segle i mig d'història de la biblioteca pública de Girona*. Girona, Central de Biblioteques, 1998, xv. I també: LL. BUSCATÓ, 2011, *Op. cit.*, 257 i següents.

relacionar amb el recollit al convent de Sant Francesc, però enlloc consta la seva procedència. Alhora, la seva recerca es veu dificultada perquè el desori i l'abandó que patiren aquests béns durant força anys podria haver comportat que s'inventariessin sota un altre nom. A més, tot i que la documentació conservada no ho esmenta, per altres fonts se sap que s'enviaren, en una data indeterminada, diversos quadres al Govern Civil. Concretament, dins la seu de l'actual sotsdelegació del Govern a Girona es conserven tres quadres de diversos monarques –Carlemany, Carles I i Ferran VI–, propietat de la Diputació de Girona, els quals, amb tota probabilitat, procedeixen del monestir de Sant Feliu de Guíxols, tot i que els inventaris originals de béns desamortitzats no els esmenten enlloc.<sup>(54)</sup>

## BIBLIOGRAFIA

- ALFARO, J.M.; de la FUENTE, P., *Quan l'Empordà esdevingué frontera: La Reial plaça de guerra de Sant Ferran de Figueres*, Figueres, Fundació les Fortaleses Catalanes, 2003.
- ANGUERA, P., *Déu, Rei i fam. El primer carlisme a Catalunya*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1995.
- ARNABAT, R., *La revolució de 1820 i el trienni liberal a Catalunya*, Vic, Eumo Editorial, 2001.
- BARRAQUER, C., *Los religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*. Vol. 3, Barcelona, Imprenta de Francisco J. Altés y Alabart, 1915-1917.
- BELLO, J., *Frailles, intendentes y políticos. Los bienes nacionales 1835-1850*, Madrid, Taurus, 1997.
- BERNILS, J. M., “El procés urbanístic de Figueres”, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 27, (1994), pàg. 151-199.
- BUSCATÓ, LL., “Propietat privada versus patrimoni històric i arqueològic. L'exemple del monestir de Sant Pere de Rodes”, *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, 38, (2005), pàg. 253-275.
- BUSCATÓ, LL., “Els inicis de les excavacions arqueològiques a Empúries. Una iniciativa empordanesa”, *Miscel·lània en Honor de Josep Maria Marquès*, Esplugues de Llobregat, Edicions de l'Abadia de Montserrat, (2010), pàg. 629-638.
- BUSCATÓ, LL., *De l'antiquarisme a l'arqueologia. La protecció i conservació del patrimoni històric i arqueològic a la província de Girona (1835-1876)*, Tesi doctoral, Universitat de Girona, 2011.

54. A l'inventari de béns actual de la Diputació només s'esmenta la seva propietat per part d'aquest ens. Tanmateix, en una nota pintada en el quadre de Ferran VI es fa constar expressament que aquest monarca confirmà els drets del monestir de Sant Feliu de Guíxols. A més, en ser la qualitat i l'estil dels tres molt semblants, això ens porta a pensar que ens trobem davant d'un conjunt d'obres realitzades per un mateix autor a les darreries del segle XVIII (agraieixo al Sr. Enric Delgado que em fes a mans aquesta informació).

- BUSCATÓ, LL.; PONS, LL., "Die ersten öffentlichen Ausgrabungen in Empúries/Ampurias (provinz Girona): 1846". *Madrider Mitteilungen*, en premsa.
- CALLAHAN, W.J., *Iglesia, poder y sociedad en España, 1750-1874*, Madrid, Nerea, 1989.
- FONTANA, J., "Crisi camperola i revolta carlina", *El carlisme sis estudis fonamentals*, Barcelona, *L'Avenç*, (1993), pàg. 109-126.
- FONTANA, J., *La revolució liberal a Catalunya*, Vic, Eumo Editorial, 2003.
- FONTANA, J., *De en medio del Tiempo. La segunda restauración española, 1823-1834*, Barcelona, Crítica, 2006.
- GARCIA, A.M., *La revolució liberal a Espanya i les classes populars*, Vic, Eumo, 1989.
- GUITER, J., *Monestir de Sant Pere de Rodes*, Barcelona, Imprenta de la Casa Provincial de la Caritat, 1927.
- LORÉS, I., *El monestir de Sant Pere de Rodes*, Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona, Memoria Artium, Vol. I, 2002.
- MARQUÈS, S., "El col·legi d'humanitats de Figueres (1839-45)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVIII, (1985-86), pàg. 381-410.
- MARTÍNEZ, J., "La comisión provincial de los monumentos de Murcia (1835-1865)", *Espacio, Tiempo y Forma, Serie VII. Historia del Arte*. Vol. 18-19 (2005-2006), pàg. 135-162.
- MARTÍNEZ, J., *La Comisión provincial de monumentos de Murcia. Origen y actuaciones (1844-1918)*, Trabajo de investigación de doctorado, setembre de 2007.
- MIRAMBELL, E., "La biblioteca pública de Girona, fruit de la desamortització", *Revista de Girona*, 113, (1985), pàg. 36-39.
- MIRAMBELL, E., *Un segle i mig d'història de la biblioteca pública de Girona*, Girona, Central de Biblioteques, 1998.
- MUNDET, J.M., *La primera Guerra Carlina a Catalunya*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.
- NIETO, A., *Historia administrativa de la regencia de María Cristina*, Barcelona, Ariel, 2006.
- OLLÉ, J.M., *Les bullangues de Barcelona durant la Primera Guerra Carlina (1835-1837)*, Vol. I, Tarragona, Edicions el Mèdol, 1993.
- PAPELL, A., *L'Empordà a la guerra carlina (mig segle d'història empordanesa)*, Figueres, Tipografia Ideal, 1931.
- PUJOL, M., "Trasllat de la comunitat del monestir de Sant Pere de Roses al castell de Vila-Sacra", *Miscel·lània en Honor de Josep M. Marquès*, Esplugues de Llobregat, Edicions de l'Abadia de Montserrat, 2010.
- SANTIRSO, M., *Revolució liberal i guerra civil a Catalunya*, Lleida, Pagès editors, 1999.
- TOMÁS, F., *El marco político de la desamortización en España*, Barcelona, Ariel, 1971.
- VEHÍ, A., *Torna el fusell i posa't a treballar. La Milícia Nacional a Figueres a la darrera guerra carlina (1872-1876)*, Figueres, Ajuntament de Figueres, 2008.
- VIVERO, P., "La transición al liberalismo: de las reformas administrativa a las reformas políticas (1823-1833)", *Ayer*, 44, (2001), pàg. 175-195.

